انمول هيرا

"ڏينهن" جو اعلان 4
جنت ۾ وڻ لڳايو! 7
سٺ سالن جي عبادت کان بهتر 9
وقت جي قدر داني جا ارشاد 14
نظام الاوقات جي ترڪيب ڪريو 14
سمجهڻ ۽ جاڳڻ جا 15 مدني گل 17

محمد الياس عطار قادري رضوي

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ وَ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ
اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّیْطٰنِ الرَّجِیْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

انمول هيرا

شيطان يلي کيتري بہ سستي ڏياري پر هي رسالو اول تا آخر پڙهي وٺو، اِن شَآءَاللّٰه عَزَّوَجَلَّ دنياءِ آخرت جا بي شمار فائدا حاصل ٿيندا.

دُرود شريف جي فضيلت

منهنجا آقا اعليٰ حضرت، امام اهلسنّت، مولانا شاهه امام احمد رضا خان عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ الرَّحۡمٰن فتاويٰ رضويہ شريف جلد 23 صفحي 122 تي نقل فرمائن ٿا: حضرت ابوالمواهِب رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنۡهُ فرمائيندا هئا تہ مون خواب ۾ رسول **اللّٰه** صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن کي ڏٺو، حضور اقدس صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم مون کي فرمايو: "قيامت جي ڏينهن تون هڪ لک ماڻهن جي شفاعت ڪندين" مون عرض ڪيو: يارسول **اللّٰه** صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم! مان ان قابل ڪيئن ٿيس؟ ارشاد فرمايائون: انهيءَ ڪري جو توهان مون تي درود پڙهي، ان جو ثواب مون کي نذر ڪندا آهيو.

(الطبقات الڪبريٰ للشعراني ص 101)

ثواب نذر (يعني پيش) ڪرڻ جو طريقو هي آهي تہ پڙهڻ وقت دل ۾ نذر ڪرڻ جي نيّت ڪري يا پڙهڻ کان پوءِ يا بعد ۾ زبان سان بہ چئي وٺي تہ هن درود شريف جو ثواب جناب رسالت مآب صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي بارگاهہ ۾ پيش ڪيان ٿو.

صَلُّوۡا عَلَی الۡحَبِیۡب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

چون ٿا ته هڪ بادشاهه پنهنجي ساٿين سان گڏ ڪنهن باغ ڪان گذري رهيو هو ته ان ڏٺو، باغ مان ڪو شخص سنگريزا (يعني ننڍيون ننڍيون پٿريون) اڇلائي رهيو هو، هڪ پٿري ان کي به اچي لڳي، ان نوڪرن کي موڪليو ته وڃي پٿريون اڇلائڻ واري کي مون وٽ حاضر ڪيو، نوڪرن هڪ شخص کي حاضر ڪيو، بادشاهه چيو: اهي پٿريون تو ڪٿان حاصل ڪيون؟ ان ڊڄندي ورندي ڏني: مان ويراني ۾ گهمي رهيو هئس ته منهنجي نظر ان خوبصورت پٿرين تي پئي، مون اهي جهولي ۾ وڌيون، ان ڪان پوءِ گهمندي گهمندي ان باغ مان اچي نڪتس ۽ ميوا توڙڻ جي لاءِ اهي پٿريون استعمال ڪيون، بادشاهه چيو: تون انهن سنگريزن جي قيمت ڄاڻين ٿو؟ ان عرض ڪيو: نه، بادشاهه چيو: اهي پٿريون دراصل انمول هيرا هئا جنهن کي تون ناداني سبب ضايع ڪري چڪو آهين، ان تي اهو شخص افسوس ڪرڻ لڳو، پر هاڻي ان جو افسوس ڪرڻ بيڪار هو جو اهي انمول هيرا ان جي هٿ مان نڪري چڪا هئا.

زندگي جون گهڙيون به انمول هيرا آهن

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! اهڙي طرح اسان جي زندگي جا لمحا به انمول هيرا آهن جيڪڏهن اسان انهن کي بيڪار ضايع ڪيو ته حسرت ۽ ندامت کان سواءِ ٻيو ڪجهه به نه هٿ ايندو.

دن بھر کھیلوں میں خاک اُڑائی
لاج آئی نہ ذرّوں کی ہنسی سے

الله عَزَّوَجَلَّ انسان کي هڪ مقرر وقت تائين خاص مقصد جي

تحت هن دنيا ۾ موڪليو آهي جيئن سيپاري 18 سورة المومنون جي آيت نمبر 115 ۾ ارشاد آهي:

اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا وَّ اَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ﴿۱۱۵﴾ (پ 18 المومنون 115)

ترجمو ڪنزالايمان: پوءِ ڇا توهان اهو سمجهيو آهي تہ اسان اوهان کي بيڪار پيدا ڪيو آهي ۽ توهان کي اسان جي طرف موٽڻو نہ آهي.

“خزائن العرفان” ۾ هن آيت شريف تحت لکيو آهي: ۽ (ڇا توهان کي) آخرت ۾ حساب ڪتاب جي لاءِ اٿڻو ناهي، بلڪ توهان کي عبادت جي لاءِ پيدا ڪيو آهي تہ جيئن توهان تي عبادت لازم ڪريون ۽ آخرت ۾ توهان اسان جي طرف موٽي اچو تہ توهان کي توهان جي عملن جي جزا ڏيون.

موت ۽ حيات جي پيدائش جو سبب بيان ڪندي 29 سيپاري سورة الملڪ جي آيت نمبر 2 ۾ ارشاد آهي:

الَّذِیْ خَلَقَ الْمَوْتَ وَ الْحَیٰوةَ لِیَبْلُوَكُمْ اَیُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ؕ (پ 29 الملڪ 2)

ترجمو ڪنزالايمان: اهو جنهن موت ۽ حياتي پيدا ڪئي جيئن توهان جو امتحان ٿئي توهان مان ڪنهن جا ڪم وڌيڪ چڱا آهن

زندگي جو وقت ٿورو آهي

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! ذڪر ڪيل آيت کان علاوه قرآن پاڪ ۾ بين جڳهن تي بہ تخليق انساني يعني انسان جي پيدائش جو مقصد بيان ڪيو ويو آهي، انسان کي هن دنيا ۾ تمام ٿوري وقت جي لاءِ رهڻو آهي ۽ ان وقفي ۾ ان کي قبر ۽ حشر جي وڏن معاملن

جي تياري ڪرڻي آهي. تنهنڪري انسان جو وقت بيحد قيمتي آهي. وقت هڪ تيز رفتار گاڏي جيان گذرندو پيو وڃي، نہ روڪڻ سان رڪجي ٿو، نہ جهلڻ سان هٿ ۾ اچي ٿو، جيڪو ساهہ هڪ ڀيري ڪنيو سو ٻيهر موٽي ناهي ايندو.

ساهہ جي لڙهي

حضرت سيّدنا حسن بصري عَلَيهِ رَحمَةُ اللّٰهِ القوِي فرمائن ٿا: جلدي ڪريو! جلدي ڪريو! توهان جي زندگي ڇا آهي؟ اهي ساهہ تہ آهن جيڪڏهن اهي رڪجي ويا تہ توهان جي انهن عملن جو سلسلو بہ ڪٽجي ويندو، جنهن جي ذريعي توهان **اللّٰه** عَزَّوَجَلَّ جو قرب حاصل ڪريو ٿا، **اللّٰه** عَزَّوَجَلَّ ان شخص تي رحم فرمائي، جنهن پنهنجو جائزو ورتو ۽ پنهنجي گناهن تي ڪجهہ لُڙڪ وهايا، اهو چوڻ کان پوءِ پاڻ رَحمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيه سپاري 16 سورة مريم جي آيت نمبر 84 تلاوت فرمائي:

اِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿۸۴﴾ (پ 16 مريم 84) **ترجموڪنزالايمان:** اسان تہ انهن جي ڳڻپ پوري ڪريون ٿا.

حُجَّةُ الْاسلام حضرت سيّدُنا امام محمد بن محمد غزالي عَلَيهِ رَحمَةُ اللّٰهِ الوالي فرمائن ٿا: هتي ڳڻپ مان مراد ساهن جي ڳڻپ آهي.

(احياءُ علوم الدين ج 5 ص 205)

یہ سانس کی مالا اب بس ٹوٹنے والی ہے
غفلت سے مگر دل کیوں بیدار نہیں ہوتا

"ڏينهن" جو اعلان

حضرت سيدنا امام بَيهَقِي عَلَيهِ رَحمَةُ اللّٰهِ القوِي "شُعبُ الايمان" ۾ نقل

ڪن تا تہ تاجدار مدينہ صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن جو فرمان عبرت نشان آهي: روزانو صبح جو جڏهن سج اڀرندو آهي تہ ان وقت "ڏينهن" هي اعلان ڪندو آهي: جيڪڏهن اڄ ڪو سٺو ڪم ڪرڻو آهي تہ ڪري وٺو جو اڄ کان پوءِ مان ڪڏهن بہ موٽي نہ ايندس.

(شعب الايمان للبيهقي ج 3 ص 386 حديث 3840)

گیا وقت پھر ہاتھ آتا نہیں

جناب يا مرحوم

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! زندگي جو جيڪو ڏينهن نصيب ٿي ويو، ان کي غنيمت سمجهي جيترو ٿي سگهي، ان ۾ سٺا سٺا ڪم ڪيا وڃن تہ بهتر آهي جو "سڀاڻي" خبر ناهي، ماڻهو اسان کي "جناب" چئي سڏيندا آهن يا "مرحوم" چئي، اسان کي ان ڳالهہ جو احساس ٿئي يا نہ ٿئي، پر اها حقيقت آهي تہ اسان پنهنجي موت جي منزل ڏانهن تمام تيزي سان وڃي رهيا آهيون. جيئن 30 سيپاري سورة اِنشِقاق آيت نمبر 6 ۾ ارشاد آهي:

يٰۤاَيُّهَا الۡاِنۡسَانُ اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدۡحًا فَمُلٰقِيۡهِ ۚ﴿۶﴾ (پ 30 انشقاق 6)

ترجموڪنزالايمان: اي انسان بيشڪ تو کي پنهنجي رب جي طرف ضرور ڊوڙڻو آهي پوءِ ان سان ملڻو.

مرتے جاتے ہیں ہزاروں آدمی
عاقل و نادان آخر موت ہے

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

اوچتو موت اچي ويندو آهي

پنهنجي وقت کي فضول ڪمن ۾ برباد ڪرڻ وارؤ! غور ڪريو زندگي ڪيڏي نه تيز رفتاري سان گذري رهي آهي، ڪيئي ڀيرا اوهان ڏٺو هوندو ته چڱو ڀلو ڪنڌار نوجوان اوچتو موت جو شڪار ٿي ويندو آهي، هاڻي قبر ۾ ان سان ڇا گذري رهيو آهي، ان جو اندازو اسان نٿا لڳائي سگهون، البت ان تي زندگي جو حال ظاهر تي چڪو هوندو.

ڪتنی بے اعتبار ہے دنیا　　موت کا انتظار ہے دنیا
گرچہ ظاہر میں صورتِ گل ہے　　پر حقیقت میں خار ہے دنیا

اي دنيا جي مال جا ديوانؤ! مال جمع ڪرڻ کي پنهنجي حياتي جو واحد مقصد سمجهڻ وارؤ! جلدي جلدي پنهنجي آخرت جي تياري ڪري وٺو. ڪتي ائين نه ٿئي جو رات جو چڱو ڀلو سمهڻ باوجود صبح جو توهان کي اونداهي قبر ۾ لاٿو وڃي، خدارا! غفلت جي ننڊ مان بيدار ٿيو! الله عَزَّوَجَلَّ سيپاري 17 سورة الانبياء جي پهرين آيت ۾ ارشاد فرمائي ٿو:

اِقۡتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمۡ وَهُمۡ فِىۡ غَفۡلَةٍ مُّعۡرِضُوۡنَ ۚ﴿۱﴾

ترجموڪنزالايمان: ماڻهن جو حساب ويجهو آهي ۽ اهي غفلت ۾ منهن ڦيريندڙ آهن.

ایک جھونکے میں ہے ادھر سے ادھر
چار دن کی بہار ہے دنیا

جنت وارن جو افسوس!

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! اسان کي پنهنجي وقت جو قدر سمجهڻ ضروري آهي، فالتو وقت گذارڻ ڪيڏي وڏي نقصان جي ڳالهه آهي، اها ڳالهه هن حديث مان سمجهو، تاجدار مدينه صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو فرمان عاليشان آهي: "جنت وارن کي ڪنهن شيءِ جو به افسوس نہ ٿيندو سواءِ ان ساعت (يعني گهڙي) جو جيڪا (دنيا ۾) **اللّٰه** جي ذڪر کان سواءِ گذري وئي. (المعجم الکبير ج 20 ص 93، 94 حديث 172)

قلم جو قط

حافظ ابن عساڪر "تَبْيِيْن كَذِبِ الْمُفْتَرِي" ۾ فرمائن ٿا: (پنجين صدي جي مشهور بزرگ) حضرت سيدنا سليم رازي رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيْه جو قلم لکندي جڏهن گسي ويندو هو تہ قط (يعني نوڪ) ٺاهيندي (جيتوٽيڪ ديني تحرير جي لاءِ هي بہ ثواب جو ڪم آهي پر) ذڪرالله شروع ڪري ڇڏيندا تہ جيئن هي وقت صرف نوڪ ٺاهيندي نہ گذري!

جنت ۾ وڻ لڳايو!

وقت جي اهميّت جو اندازو هن ڳالهه مان لڳايو، جيڪڏهن اوهان چاهيو تہ هن دنيا ۾ رهندي صرف هڪ سيڪنڊ ۾ جنت ۾ هڪ وڻ لڳرائي سگهو ٿا ۽ جنت ۾ وڻ لڳائڻ جو طريقو بہ نهايت آسان آهي، "ابن ماجہ" جي هڪ حديث پاڪ جي مطابق انهن چئن ڪلمات مان جيڪو بہ هڪ ڪلمو چوندو، جنت ۾ هڪ وڻ لڳايو ويندو، اهي ڪلمات هي آهن:

{1}سُبْحٰنَ اللہ{2} اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ{3}لَآ اِلٰہَ اِلاَّ اللہ{4}اَللہُ اَکْبَر

(سنن ابن ماجه ج 4 ص 252 حديث 3807)

درود شريف جي فضيلت

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! ڏٺو اوهان! جنت ۾ وڻ لڳرائڻ ڪيڏو نہ آسان آهي! جيڪڏهن بيان ڪيل چئن ڪلمات مان هڪ ڪلمو بہ چيو تہ هڪ ۽ جيڪڏهن چار ئي ڪلمات چيا تہ چار وڻ لڳي ويندا، هاڻي اوهان ئي غور فرمايو تہ وقت ڪيترو قيمتي آهي جو زبان کي تورو چورڻ سان جنت ۾ وڻ لڳي ويندا آهن تہ اي ڪاش! فالتو ڳالهيون ڪرڻ بدران سُبْحٰنَ اللہ سُبْحٰنَ اللہ جو وِرد ڪري، اسان جنت ۾ بيشمار وڻ لڳرائي سگهون ٿا. اسان چاهي بيٺا هجون، هلي رهيا هجون ويٺا هجون يا ليٽيل هجون يا ڪو ڪم ڪار ڪري رهيا هجون، اسان جي ڪوشش اها ئي هئڻ گهرجي تہ اسان درود شريف پڙهندا رهون ۽ ان جي ثواب جي ڪا حد ناهي. رسول اڪرم، رحمت عالم صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم فرمائن ٿا: جنهن مون تي هڪ ڀيرو درود شريف پڙهيو، اللہ عَزَّوَجَلَّ ان تي ڏهہ رحمتون نازل فرمائيندو آهي، ڏهہ گناهہ مٽائيندو آهي، ڏهہ درجا بلند ڪندو آهي. (سنن نسائي ص 222 حديث 1294)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

ياد رهي! جڏهن بہ ليٽي ڪري ڪو ورد ڪريو تہ پير نہ ڦهلائڻ گهرجن.

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! ڪاش! ڳالهائڻ کان پهرين هي سوچڻ جي عادت بڻجي وڃي تہ هي جيڪا ڳالهہ مان ڪرڻ چاهيان ٿو، هن

۾ ڪا ديني يا دنياوي فائدو بہ آهي يا نہ؟ جيڪڏهن هي ڳالهہ فضول محسوس ٿئي تہ ڳالهائڻ بدران ”درود شريف“ پڙهڻ يا ”الله الله“ چوڻ نصيب ٿي وڃي تہ جيئن گهڻو ثواب ملي، يا سُبْحٰنَ الله يا اَلْحَمْدُلِلّٰهِ يا لَآاِلٰهَ اِلَّاالله يا اَللّٰهُ اَكْبَر چئي جنت ۾ وڻ لڳرائڻ جي سعادت ملي وڃي.

ذکرو دُرود ہر گھڑی وِردِ زَباں رہے
میری فُضول گوئی کی عادت نکال دو

ست سالن جي عبادت کان بهتر

جيڪڏهن ڪجهہ پڙهڻ بدران خاموش رهڻ لاءِ دل چاهي تہ ان ۾ بہ ثواب ڪمائڻ جون صورتون آهن ۽ ائين جو ابتن سُبتن خيالن ۾ پوڻ بدران ماٿهو يادِ خداوندي عَزَّوَجَلَّ يا يادِ مدينہ يا يادِ شاهِ مدينہ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ۾ گم ٿي وڃي يا علم دين ۾ غور ۽ فڪر شروع ڪري ڇڏي يا موت جي جهٽڪن، قبر جي اڪيلائپ ۽ ان جي وحشتن ۽ محشر جي هولناڪين جي سوچ ۾ مشغول ٿي وڃي تہ انهيءَ طرح وقت بہ ضايع نہ ٿيندو، بلڪ هڪ هڪ ساهہ اِنْ شَآءَالله عَزَّوَجَلَّ عبادت ۾ شمار ٿيندو، جيئن ”جامع صغير“ ۾ آهي سرڪار مدينہ، راحت قلب و سينہ باعث نزول سڪينہ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن جو فرمان عاليشان آهي: (آخرت جي معاملن جي باري ۾) گهڙي کن غور ۽ فڪر ڪرڻ، 60 سالن جي عبادت کان بهتر آهي.

(الجامع الصغير للسيوطي ص 365 حديث 5897)

اُن کی یادوں میں کھو جایئے
مصطفٰی مصطفٰی صلی اللہ تعالٰی علیہ والہ وسلم کیجئے

پنجن کي پنجن کان پهريان

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! يقيناً زندگي بيحد مختصر آهي، جيڪو وقت ملي ويو، سو ملي ويو، آئنده وقت ملڻ جي اميد ڌوڪو آهي. ڪهڙي خبر آئنده لمحي اسان موت سان هم آغوش ٿي چڪا هجون، رحمتِ عالم، نور مُجَسَّم، شاهه بني آدم صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن فرمائن ٿا:

اِغْتَنِمْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ: شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ وَغِنَاكَ قَبْلَ فَقْرِكَ وَفَرَاغَكَ قَبْلَ شُغْلِكَ وَحَيَاتَكَ قَبْلَ مَوْتِكَ.

ترجمو: پنجن شين کي پنجن شين کان پهرين غنيمت ڄاڻو: ﴿1﴾ جواني کي پوڙهائپ کان پهريان ﴿2﴾ صحت کي بيماري کان پهريان ﴿3﴾ مالداري کي تنگدستي کان پهريان ﴿4﴾ واندڪائي کي مصروفيّت کان پهريان ۽ ﴿5﴾ زندگي کي موت کان پهريان.

(اَلْمُستَدرَڪ حديث 7916 ج 5 ص 435)

غافل تجھے گھڑیال یہ دیتا ہے منادی
قدرت نے گھڑی عمر کی اک اور گھٹادی

ٻہ نعمتون

سرڪار نامدار، مديني جي تاجدار صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن جو ارشاد فيض بنياد آهي: ٻہ نعمتون اهڙيون آهن جن جي باري ۾ گهڻا ماڻهو ڌوڪي ۾ آهن، هڪ صحت ۽ ٻي فراغت.

(صحيح البخاري حديث 6412 ج 4 ص 222)

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! واقعي صحت جو قدر بيمار ئي ڪري

سگهي تو ۽ وقت جو قدر اهي ماڻهو ڄاڻن ٿا، جيڪي بيحد مصروف هوندا آهن، نه ته جيڪي ماڻهو ”واندا“ هوندا آهن، انهن کي ڪهڙي خبر ته وقت جي اهميت ڇا آهي! وقت جو قدر پيدا ڪريو ۽ فضول ڳالهين، فضول ڪمن ۽ فضول دوستين کان پاسو ڪرڻ جو ذهن بڻايو.

حُسنِ اسلام

تِرمذي شريف ۾ آهي: رحمتِ عالم، نورِ مُجَسَّم، شاهِ بني آدم، رسولِ مُحتشم صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن جو فرمان مُعَظَّم آهي: انسان جي اسلام جي خوبين مان هڪ (خوبي) ان ڪم کي ڇڏي ڏيڻ آهي، جيڪو ان کي نفعو نه ڏئي. (سنن ترمذي حديث 2344 ج 4 ص 142)

انمول لمحن جو قدر

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! زندگي جا ڏينهن ڪجهه ڪلاڪن ۽ ڪلاڪ ڪجهه لمحن تي مشتمل آهن. زندگي جو هر ساهه انمول هيرو آهي، ڪاش! هڪ هڪ ساهه جو قدر نصيب ٿي وڃي ته ڪٿي ڪو ساهه بي فائده نه گذري وڃي ۽ سڀاڻي قيامت جي ڏينهن زندگي جو خزانو نيڪين کان خالي ڏسي، پشيماني جا ڳوڙها نه ڳاڙڻا پون! صد ڪروڙ افسوس! ڪاش! هڪ هڪ لمحي جو حساب ڪرڻ جي عادت پئجي وڃي ته ڪٿي گذري رهيو آهي. ڪاش! زندگي جي هر گهڙي فائدي وارن ڪمن ۾ گذري، قيامت جي ڏينهن قيمتي گهڙين کي فضول ڳالهين، ڪچهرين ۾ ضايع ڪيل ڏسي ڪٿي حسرت وچان هٿ مهٽيندا نه رهجي وڃون.

وقت جي قدر دانن جا ارشادءِ منقولات

﴿1﴾ امير المؤمنين حضرت مولاءِ كائنات، عليُّ المرتضيٰ، شير خدا رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ فرمائن ٿا: “اهي ڏينهن توهان جي حياتي جا ورق آهن، انهن کي سٺن عملن سان سينگاريو.”

﴿2﴾ حضرت سيدنا عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ فرمائن ٿا: آئون پنهنجي زندگي جي گذريل ان ڏينهن جي مقابلي ۾ ڪنهن شيءِ تي پشيمان ناهيان ٿيندو جيڪو ڏينهن منهنجي نيڪ عملن ۾ اضافي کان خالي هجي.”

﴿3﴾ حضرت سيدنا عمر بن عبدالعزيز رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ فرمائن ٿا: روزانو اوهان جي عمر لاڳيتو گهٽ ٿيندي پئي وڃي ته پوءِ نيڪين ۾ سستي ڇو ٿا ڪريو؟ هڪ پيري ڪنهن عرض ڪيو: يا امير المومنين! اهو ڪم اوهان سڀاڻي ڪجو، ارشاد فرمايائون: مان روزانه جو ڪم هڪ ڏينهن ۾ وڏي مشڪل سان ڪري سگهان ٿو جيڪڏهن اڄ جو ڪم به سڀاڻي تي ڇڏي ڏيان ته پوءِ ٻن ڏينهن جو ڪم ڪيئن ڪري سگهندس؟

آج کا کام کل پر مت ڈالو　　کل دوسرا کام ہوگا

﴿4﴾ حضرت سيدنا حسن بصري عَلَيهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ القوي فرمائن ٿا: اي انسان! تون ڏينهن جو مجموعو آهين، جڏهن هڪ ڏينهن گذري وڃي ته هيئن سمجهه تنهنجي زندگي جو هڪ حصو به گذري ويو.

(الطبقات الكبريٰ للمناوي ج 1، ص 259)

﴿5﴾ حضرت سيدنا امام شافعي عَلَيهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ القوي فرمائن ٿا: مان هڪ

عرصو الله وارن جي صحبت کان فيضياب ٿيندو رهيس، انهن جي صحبت مان مون کي ٻه اهم ڳالهيون سکڻ جي لاءِ مليون:

(1) وقت تلوار جيان آهي توهان هن کي (نيڪ اعمال جي ذريعي) ڪٽيو نه ته (فضوليات ۾ مشغول ڪري) اهو توهان کي ڪٽي ڇڏيندو.

(2) پنهنجي نفس جي حفاظت ڪريو، جيڪڏهن اوهان هن کي سٺن ڪمن ۾ مشغول نه رکيو ته اهو توهان کي ڪنهن بري ڪم ۾ مشغول ڪري ڇڏيندو.

﴿6﴾ امام رازي رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيۡه فرمائن ٿا: خدا عَزَّوَجَلَّ جو قسم! کاڌو کائڻ وقت علمي مشغلا (تحريري يا مطالعه) ترڪ ٿيڻ جو مون کي گهڻو افسوس ٿئي ٿو ڇوته وقت تمام وڏي قيمتي دولت آهي.

عجب چیز احساس ہے زندگی کا

﴿7﴾ انين صدي جي مشهور شافعي عالم شمس الدين اَصبهاني قُدِّسَ سِرُّهُ النُّوۡرَانِی جي باري ۾ حافظ ابن حَجر عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الاكبر فرمائن ٿا: پاڻ رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيۡه انهيءَ خوف سان گهٽ کائيندا هئا جو وڏيڪ کائڻ سان پيشاب وغيره جي حاجت وڏيڪ ٿيندي ۽ هر هر بيت الخلا ۾ وڃي وقت صرف ٿيندو. (الدرر الڪامنة للعسقلاني ج 4 ص 328)

﴿8﴾ حضرت علّامه ذهبي عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ القوي "تذڪرة الحُفّاظ" ۾ خطيب بغدادي عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ القوي جي باري ۾ لکن ٿا: "پاڻ رستي تي هلندي به مطالعو ڪندا هئا" (ته جيئن اچڻ وڃڻ جو وقت بيڪار نه گذري)
(تذڪرة الحفّاظ ج 3 ص 224)

﴿9﴾ حضرت جنيد بغدادي عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ القوي موت جي وقت قرآن پاڪ

پڙهي رهيا هئا، انهن کان پڇيو ويو: انهي وقت ۾ بہ تلاوت؟ ارشاد فرمايائون: منهنجو اعمال نامو بند ڪيو وڃي پيو، جلدي جلدي انهيءَ ۾ اضافو ڪري رهيو آهيان. (صيد الخاطر لابن الجوزي ص 227)

نِظامُ الاوقات جي ترڪيب ڪريو

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! ٿي سگهي تہ پنهنجو روزانہ جو نظام الاوقات ترتيب ڏيڻ گهرجي. پهريان تہ عشاء جي نماز پڙهي، حتي الامڪان ٻن ڪلاڪن جي اندر سمهي پئو، رات جو فضول ڪچهري ڪرڻ، هوٽلن تي ويهڻ ۽ دوستن جي محفلن ۾ وقت برباد ڪرڻ (جڏهن تہ ڪا ديني مصلحت نہ هجي) تمام وڏو نقصان آهي. تفسير روحُ البيان جلد 4 صفحي 166 تي آهي: "قومِ لوط جي تباهہ ڪارين مان هي بہ هو تہ اهي چوڪن تي ويهي، ماڻهن سان مذاق مسخري ڪندا هئا." **پيارا اسلامي ڀائرو!** خوفِ خدا سان لرزي وڃو! دوست بظاهر ڪيترا بہ نيڪ صورت هجن، انهن جي دل آزار ۽ ربّ تعالٰي کان غافل ڪرڻ وارين محفلن کان توبہ ڪريو. رات جو ديني مشغلي کان فارغ ٿي، جلد سمهي پئو، ڇو تہ رات جو آرام ڏينهن جي آرام جي مقابلي ۾ وڌيڪ صحت جي لاءِ مفيد آهي، فطرت جي تقاضا بہ آهي، سيپاري 20 سورةُ القَصَص آيت نمبر 73 ۾ ارشاد آهي:

وَ مِنۡ رَّحۡمَتِهٖ جَعَلَ لَكُمُ الَّيۡلَ وَ النَّهَارَ لِتَسۡكُنُوۡا فِيۡهِ وَ لِتَبۡتَغُوۡا مِنۡ فَضۡلِهٖ وَ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُوۡنَ ﴿۷۳﴾

ترجمو ڪنزالايمان: ۽ ان پنهنجي مهرباني سان توهان جي واسطي رات ۽ ڏينهن بنايا جو رات ۾ آرام ڪريو ۽ ڏينهن ۾ ان جو فضل تلاش ڪريو ۽ هن لاءِ تہ توهان شڪر ڪريو.

مُفسّر شهير، حڪيمُ الاُمّت، حضرت مفتي احمد يار خانعَلَيْهِ رَحْمَةُ الحَنّان "نور العِرفان" صفحي 629 تي انهي تحت فرمائن ٿا: ان مان اها بہ خبر پئي تہ ڪمائي جي لاءِ ڏينهن ۽ آرام جي لاءِ رات مقرر ڪرڻ بهتر آهي. رات جو بنا سبب نہ جاڳي، ڏينهن ۾ بيڪار نہ رهي، جيڪڏهن مجبوري جي ڪري ڏينهن جو سمهي ۽ رات جو جاڳي تہ حرج ناهي، جيئن رات جو نوڪري ڪرڻ وارا ملازم وغيره.

صبح جي فضيلت

تائيم ٽيبل ناهڻ وقت ڪم جي نوعيت ۽ ڪيفيت ڪي پيشِ نظر رکڻ مناسب آهي، مثلاً جيڪي اسلامي ڀائر رات جو جلدي سمهي پوندا آهن، صبح جي وقت اهي تر و تازه هوندا آهن، تنهن ڪري علمي مشاغل جي لاءِ صبح جو وقت نهايت مناسب آهي، سرڪار نامدار صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن جي هي دعا "ترمذي" ۾ نقل آهي: "اي الله عَزَّوَجَلَّ! منهنجي امت جي لاءِ صبح جي وقت ۾ برڪت عطا فرماءِ." (ترمذي حديث 1216 ج 3 ص 6)

مُفسّر شهير، حڪيمُ الاُمّت، حضرت مفتي احمد يار خانعَلَيْهِ رَحْمَةُ الحَنّان هن حديث پاڪ جي تحت فرمائن ٿا: يعني (يا الله عَزَّوَجَلَّ) منهنجي اُمت جي تمام انهن ديني ۽ دنيوي ڪمن ۾ برڪت ڏي، جيڪي اهي صبح سويري ڪن، جيئن سفر، طلب علم، واپار وغيره.

(مراة المناجيح ج 5 ص 491)

ڪوشش ڪيو تہ صبح جو اٿڻ کان پوءِ رات سمهڻ تائين سيني ڪمن جا وقت مقرر هجن مثلاً هيٺري وڳي تهجُّد، علمي

مشغلو، مسجد ۾ تڪبير اوليٰ سان باجماعت نماز فجر (ائين ٻيون نمازون به) اشراق، چاشت، ناشتو، ڪسبِ معاش، منجهند جو ڪاڏو، گهريلو معاملا، شام جي مصروفيت، سني صحبت (جيڪڏهن اها ميسر نہ هجي تہ اڪيلائي بهتر آهي) اسلامي ڀائرن سان ديني ضرورت جي تحت ملاقات وغيره جا وقت مقرر ڪيا وڃن، جيڪي ان جا عادي نہ آهن، انهن جي لاءِ تي سگهي ٿو تہ شروع ۾ ڪجهه دشواريون پيش اچن، پوءِ جڏهن عادت پئجي ويندي تہ ان جون برڪتون بہ پاڻ ئي ظاهر ٿينديون. اِنْ شَآءَالله عَزَّوَجَلَّ

دن لہو میں کھونا تجھے شب صبح تک سونا تجھے
شرمِ نبی خوفِ خدا یہ بھی نہیں وہ بھی نہیں
رِزق خدا کھایا کیا فرمانِ حق ٹالا کیا
شکرِ کرم ترسِ جزا یہ بھی نہیں وہ بھی نہیں (حدائق بخشش)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! بيان کي ختم ڪندي سنّت جي فضيلت ۽ ڪجهه سنّتون ۽ آداب بيان ڪرڻ جي سعادت حاصل ڪريان ٿو. تاجدارِ رسالت، شهنشاهِ نُبُوَّت، مصطفيٰ جانِ رحمت صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن جو فرمان جنّت نشان آهي: جنهن منهنجي سنّت سان محبت ڪئي، ان مون سان محبت ڪئي ۽ جنهن مون سان محبت ڪئي اهو جنّت ۾ مون سان گڏ هوندو. (مشڪوٰة المصابيح ج 1 ص 55 حديث 157)

سنتیں عام کریں دین کا ہم کام کریں
نیک ہوجائیں مسلمان مدینے والے

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعالٰى عَلٰى مُحَمَّد

“ڪاش! جنت البقيع ملي” جي پندرهن اکرن جي نسبت سان سمهڻ ۽ جاڳڻ جا 15 مدني گل

﴿1﴾ سمهڻ کان اڳ ۾ بستري کي چڱي طرح چنڊيو تہ جيئن ڪا ايذاءُ ڏيندڙ شيءِ وغيره هجي تہ نڪري وڃي ﴿2﴾ سمهڻ کان پهريان هيءَ دعا پڙهي ونو: اَللّٰهُمَّ بِاسْمِكَ اَمُوْتُ وَاَحْيَا ترجمو: اي الله عَزَّوَجَلَّ! مان تنهنجي نالي سان ئي مران ٿو ۽ جيان ٿو (يعني سمهان ٿو ۽ جاڳان ٿو) (بخاري ج 4 حديث 6325 ص 196) ﴿3﴾ عصر کان پوءِ نہ سمهو، عقل ختم ٿيڻ جو ڊپ آهي. فرمان مصطفيٰ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم: “جيڪو شخص عصر کان پوءِ ستو، ان جو عقل ختم ٿي ويو تہ پاڻ کي ملامت ڪري.” (مسند ابي يعليٰ ج 4 ص 278 حديث 4897) ﴿4﴾ منجهند جو قيلولو (ڪجهہ دير ليٽڻ) مستحب آهي. (عالمگيري ج 5 ص 376) صدرُ الشَّريعہ، بدرُ الطريقہ حضرت علامہ مولانا محمد امجد علي اعظمي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِى فرمائن ٿا: غالباً هي انهن ماڻهن جي لاءِ هوندو جيڪي رات جو جاڳندا آهن، رات جو نمازون پڙهندا آهن، ذِڪر الٰهي ڪندا ۽ ڪتاب پڙهڻ يا مطالعو ڪرڻ ۾ مشغول رهندا آهن تہ جيئن رات جو جاڳڻ ۾ جيڪا تڪاوٽ ٿي، سا قيلولي سان ختم ٿي ويندي. (بهارشريعت حصہ 16 ص 79) ﴿5﴾ ڏينهن جي ابتدائي حصي ۾ سمهڻ يا مغرب ۽ عشاء جي وچ ۾

سمهڻ مڪروهه آهي. (عالمگيري ج 5 ص 376) ﴿6﴾ سمهڻ لاءِ مستحب اهو آهي ته پاڪائي سان سمهي ۽ ﴿7﴾ ڪجهه دير ساڄي پاسي هٿ ڳل جي هيٺان رکي، قبلي ڏانهن منهن ڪري سمهي ۽ ان کان پوءِ کاٻي پاسي سمهي. (ايضا) ﴿8﴾ سمهڻ وقت قبر ۾ سمهڻ کي ياد ڪري ته اُتي اڪيلو سمهڻو پوندو، عملن کان سواءِ ڪير به گڏ نه هوندو ﴿9﴾ سمهڻ وقت ياد خدا عَزَّوَجَلَّ ۾ مشغول هجي، تَهْلِيل، تَسْبِيح ۽ تَحْمِيد پڙهي. (يعني لَآاِلٰـهَ اِلَّا اللّٰهُ، سُبْحٰنَ اللّٰهِ، ۽ اَلْحَمْدُلِلّٰهِ جو وِرد ڪري) ايستائين جو سمهي پوي، انسان جنهن حالت تي سمهندو آهي اُن تي ئي اٿندو آهي ۽ جنهن حالت تي مرندو، اُن تي ئي قيامت جي ڏينهن اٿندو. (ايضا) ﴿10﴾ جاڳڻ کان پوءِ هي دعا پڙهو: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْٓ اَحْيَانَا بَعْدَ مَآ اَمَاتَنَا وَاِلَيْهِ النُّشُوْرُ (بخاري حديث 6325، ج 4 ص 196) **ترجمو:** سڀ تعريفون **الله** عَزَّوَجَلَّ جي لاءِ آهن جنهن اسان کي مارڻ کان پوءِ زنده ڪيو ۽ انهيءَ ڏانهن موٽي وڃڻو آهي. ﴿11﴾ انهي وقت پڪو ارادو ڪري ته پرهيزگاري ۽ تقويٰ اختيار ڪندو، ڪنهن کي به نه ستائيندو. (فتاويٰ عالمگيري ج 5 ص 376) ﴿12﴾ جڏهن ڇوڪري يا ڇوڪريءَ جي ڄمار ڏهه سال ٿئي ته انهن کي الڳ الڳ سمهارڻ گهرجي، بلڪ ان ڄمار جو ڇوڪرو ايڏي وڏي (يعني پاڻ جيڏن) ڇوڪرن يا (پاڻ کان وڏن) مردن سان گڏ به نه سمهي. (در مختار و رد المحتار ج 9 ص 629) ﴿13﴾ مڙس، زال جڏهن هڪ کٽ تي گڏ سمهن ته ڏهه سال جي ٻار کي پاڻ سان گڏ نه سمهارين، ڇوڪرو جڏهن حدِ شهوت کي پهچي ته اُهو مرد جي حڪم ۾ آهي. (درمختار ج 9 ص 630) ﴿14﴾ ننڊ مان سجاڳ ٿي ڏندڻ ڪريو ﴿15﴾ رات جو

نند مان سجاڳ ٿي تهجُّد ادا ڪريو ته وڏي سعادت آهي. سرڪار مدينه، راحت قلب و سينه صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ارشاد فرمايو: "فرض کان بعد افضل نماز، رات جي نماز آهي." (صحيح مسلم ص 591 حديث 1163)

هزارين سنتون سکڻ جي لاءِ **مکتبة المدينه** جا شايع ٿيل ٻه ڪتاب (1) 312 صفحن تي مشتمل ڪتاب "بهارِشريعت" حصو 16 ۽ (2) 120 صفحن جو ڪتاب "سنتيں اور آداب" هديو ڏئي حاصل ڪيو ۽ پڙهو. سنتن جي تربيت جو هڪ بهترين ذريعو **دعوت اسلامي** جي مدني قافلن ۾ عاشقان رسول سان گڏ سنتن ڀريو سفر به آهي.

سیکھنے سنّتیں قافلے میں چلو　　لوٹنے رحمتیں قافلے میں چلو

ہوں گی حل مشکلیں قافلے میں چلو　　پاؤ گے برکتیں قافلے میں چلو

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب!　　صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

فهرست

عنوان	صفحو	عنوان	صفحو
دُرود شريف جي فضيلت	1	ست سالن جي عبادت کان بهتر	9
زندگي جون گهڙيون به انمول هيرا آهن	2	پنجن کي پنجن کان پهريان	10
زندگي جو وقت ٿورو آهي	3	ٻه نعمتون	10
ساهه جي لڙهي	4	حُسنِ اسلام	11
"ڏينهن" جو اعلان	4	انمول لمحن جو قدر	11
جناب يا مرحوم	5	وقت جي قدر دانن جا ارشاد ۽ منقولات	12
اوچتو موت اچي ويندو آهي	6	نِظام الاوقات جي ترڪيب ڪريو	14
جنت وارن جو افسوس!	7	صبح جي فضيلت	15
قلم جو قط	7	"ڪاش! جنت البقيع ملي" جي پندرهن اکرن جي نسبت سان سمهڻ ۽ جاڳڻ جا 15 مدني گل	17
جنت ۾ وڻ لڳايو!	7		
درود شريف جي فضيلت	8		